

Text jako interkulturní dialog

Jiří Pavelka

ABSTRAKT

Cílem studie je nabídnout vlastní koncept a klasifikaci textů, popsat jejich podobu a formy, identifikovat jejich charakteristické vlastnosti a zjistit, jakou roli sehraávají texty v rámci sociálně kulturní reality. V závěru studie je rozvinuta teze, podle níž texty představují základní konstrukčně a funkčně integrující složky lidské kultury – základní formu, prostředek i rezultat dialogové komunikace probíhající mezi jednotlivci, skupinami i komunitami jedné kulturní oblasti i komunitami z různých, časově i prostorově vzdálených kulturních oblastí.

1. Cíl práce

Námětem této studie je TEXT. Sémantické vytížení výrazu „text“ je extrémně vysoké. Překvapující jsou rovněž rozdílné konceptuální pozice tohoto výrazu. Výčet, elementární deskripce a klasifikace významů, které tento výraz nese, si vyžadují prostor rozsáhlé, monografické studie.

Mým záměrem není zhodnotit jednotlivá pojetí textu, která se v odborné literatuře objevila. Cílem studie je nabídnout vlastní koncept a klasifikaci textů – popsat jeho podobu a formy, identifikovat jeho charakteristické vlastnosti a zjistit, jakou roli sehraávají texty v rámci lidského světa (sociálně kulturní reality). Analýzu těchto rolí nelze podniknout bez začlenění textů do širších souvislostí – do rámce textového univerza a produkčních systémů kultury.¹

Na tomto základě již bude možné rozvinout tezi, podle níž texty představují základní konstrukčně a funkčně integrující složky lidské kultury – základní formu, prostředek i rezultat dialogové komunikace probíhající mezi jednotlivci, skupinami i komunitami jedné kulturní oblasti i komunitami z různých, časově i prostorově vzdálených kulturních oblastí.

Rozsah tohoto příspěvku nicméně nedovoluje zachytit danou problematiku v celé její šíři, dostatečně zevrubně a v žádoucích proporcích.

2. Struktura práce

V úvodních částech studie, která tvoří část rozsáhlejšího celku,² formuluji *1. Cíl práce* a seznamuji čtenáře se *2. Strukturou práce*. Poté vymezuji, z jakých

¹ Dále je nezbytné odhalit vztahy textů a textového univerza zejména k sémiotickému univerzu. Tato problematika se však ocitá mimo rámec předkládané studie.

² Tato studie tvoří jeden celek s referátem *Kategorie autentický a univerzální v systému „gramatiky kultury“*, který jsem přednesl 17. září 2008 na mezinárodní konferenci *Autentické a univerzálné v tvorbe umenia a interpretácii*, pořádané Ústavem literárnej a umeleckej komunikácie Filozofické fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře. Hlavním tématem referátu bylo identifikovat kritéria umožňující popis a vnitřní členění mediálních textů v rámci textového universa a v rámci této stratifikace nalézt místo kategorií autentický a univerzální.

teoreticko-metodologických východisek tato práce vychází (2. *Teoreticko-metodologická východiska práce*). V následující části vykládám 3. *Východiska komunikačně pragmatického konceptu textů kultury*. Poté se pokouším vymezit 4. *Základní oblasti textového univerza*.

Jádrem práce je 6. *Stratifikace textového univerza prostřednictvím bipolárních atributů*. Poznatky, ke kterým jsem dospěl, shrnuji do tabulky *Základní stratifikace textového univerza* V 7. *Závěru* předložím vlastní pojetí kategorie text. Dále vyložím koncept teorie textů kultury, k němuž jsem dospěl, a pokusím se odpovědět na otázku, jaké základní poznatky daná teorie textů přináší studiu interkulturní komunikace.

Pokud v práci odkazují k jiným pojetím textu, pak z důvodu, abych upozornil na skutečnost, že v rámci humanitního a společenskovědního myšlení jsou při řešení dané problematiky zaujímány odlišné pozice.

3. Teoreticko-metodologická východiska práce

3.1 Posun badatelského zájmu od gramatiky kultury ke gramatice lidské komunikace

Lingvistický obrat (linguistic turn) v humanitních a společenských vědách signalizuje zásadní proměny v oblasti výzkumu a vznik nového paradigmatu ve vývoji vědy.³ Lingvistický obrat znamená posun badatelského zájmu od nástrojů a prostředků komunikace k samotným komunikačním procesům. Na tento vývoj iniciačním způsobem působily poznatky nových exaktních disciplín: teorie her a teorie informace a dále kybernetiky jako její aplikované formy. V humanitních a společenských vědách lingvistický obrat přináší mj. vznik mediologie (mediálních studií) a komunikačních věd i interkulturních studií.

Lingvistický obrat vyjadřuje posun badatelského zájmu od gramatiky jazyka a gramatiky kultury ke gramatice lidské komunikace. Jinak řečeno – jde o změnu v přístupu ke světu a v metodologické orientaci výzkumu. Dominantní strukturalistický přístup, strukturalistické koncepty a strukturalistická metodologie jsou od šedesátých let minulého století postupně nahrazovány teoriemi a metodologiemi poststrukturalistickými,⁴ komunikačně pragmatickým

³ Nejznámějším úvodem do problematiky spjaté s lingvistickým obratem v oblasti analytické filozofie přináší antologie R. M. Rortyho *The linguistic turn: Essays in Philosophical Method* (Chicago – London: Chicago University Press, 1967, New edition 1992). Cenné jsou dvě studie Rortyho s názvem „Ten Years After“ a „Twenty-Five Years After“, začleněné na závěr publikace (s. 361-374).

⁴ Nejinspirativnější se v daném kontextu jeví následující postmoderní teorie: Chomského generativní gramatika, Kuhnovo pojetí vývoje vědeckého poznání, Austinova teorie mluvních aktů, Barthesovo pojetí mýtů, Derridova dekonstrukce, Lyotardův výklad nového kulturního paradigmatu – postmoderny, Foucaultův koncept komunikačního diskurzu a kulturních epistém, McLuhanovo pojetí medií jako extenze lidských smyslů, Boudrillardovo simulacrum chápané jako princip dorozumívání v éře masové komunikace, teorie memů jako jednotek kulturní informace S. Blackmoreové (memetika / *memetics*) a na naraci založené pojetí historiografie u P. Whitea (*nová historiografie / new history*) a kulturní antropologie u C. Geertze (*nová etnologie / new ethnology*).

přístupem a koncepty⁵ sociálně konstruktivistickými.⁶ Nové paradigma kulturního vývoje, spjaté s těmito proměnami, získalo označení postmoderna.

Podle komunikačně pragmatického přístupu k lidskému světu je nástrojem konstrukce sociálně kulturní reality a producentem lidské kultury lidské komunikativní jednání. Základními druhy a formami lidského komunikativního jednání je mentální jednání, komunikační jednání a sociální jednání. Lidské komunikativní jednání generuje kulturní produkty a v průběhu geneze a vývoje lidského rodu celou sociálně kulturní realitu. Generuje rovněž texty. Lidské komunikativní jednání je současně na existující realitě závislé, neboť ta funguje jako prostředí, ve kterém se lidské komunikativní jednání děje, a rovněž jako sada pravidel – norem, s jejichž pomocí jsou sociálně kulturní produkty vytvářeny a interpretovány.

3.2 Základní produkční systémy kultury

V následující části své studie se pokusím identifikovat základní systémové roviny sociálně kulturní reality, vybudované na komunikačně pragmatických základech.⁷ Kritériem, pomocí kterého se pokusím tyto systémy osamostatnit a vyčlenit z celku sociálně kulturní reality, jsou úhly pohledu na lidské komunikativní jednání. Tento výklad doplňuje teoretický referenční rámec, východisko a základnu pro vlastní výzkumné téma této práce.

Pokud na kulturu nahlížíme jako na **(I.) předpoklad lidského komunikativního jednání**, pak kultura získává podobu paradigmatických systémů kultury (gramatiky kultury). Tyto systémy zachycují jednak hierarchii, plány a segmenty, jednak principy a pravidla výstavby, a také rituály, mýty, hodnoty a normy sociálně kulturní reality. Jejich kolektivní podobu popisuje teorie kultury, kulturní studia či kulturologie.

Verze a torza gramatiky kultury jsou fixovány v myslích příslušníků komunit jako individuální a skupinové komunikační kompetence. Ve vztahu k jednotlivci tyto kompetence rekonstruuje psychologie lidské komunikace, ve vztahu k jednotlivým komunitním skupinám i komunitám teorie lidského komunikativního jednání.⁸ Komunikátové texty z těchto oblastí pak představují

⁵ Ranou verzi tohoto konceptu předkládám ve studii The Human “World” as a Fairy Tale for Good and Bad Children. *S – European Journal for Semiotic Studies. Revue Européenne d’Études Sémiotiques. Europäische Zeitschrift für Semiotische Studien. Czech & Slovak Semiotics.* Wien – Barcelona – Budapest – Perpignan 1992, Vol. 4 – 4, s. 735-744.

⁶ Srov. Berger, Peter I. – Luckman, Thomas: *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a svobody, 1999. (Orig. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday, 1966. Přel. Jirí Svoboda.)

⁷ Tuto klasifikaci jsem poprvé předložil ve studii Místo vědy v produkčních systémech kultury. In *Veda, médiá a politika*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2008, s. 313-315. Na tomto místě však předkládám přepracovanou a rozšířenou verzi základních produkčních systémů kultury.

⁸ Srov. např. Watzlawick, Paul – Bavelas, Janet Beavin – Jackson, Don D.: *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie a paradoxy*. Hradec Králové: Konfrontace, 1999. (Angl.)

pokus propojit gramatiku kultury s gramatikou lidského dorozumívání či komunikace.

Osvojení si gramatiky kultury představuje pouze jednu položku z oblasti komunikačních kompetencí. Obdobně jako problematika komunikačních kompetencí je gramatika kultury pouze jednou z četných oblastí výzkumu gramatiky lidského dorozumívání.⁹

Pokud na kulturu nahlížíme jako na **(II.) produkt lidského komunikativního jednání**, pak se kultura jeví jako hierarchizované a konstrukčně a funkčně spjaté sady kulturních produktů – jako system kulturních produktů. Tyto produkty je možné konzumovat, (vy)užívat, vnímat a rovněž chápat jako texty, které lze číst a kterým lze rozumět, a to i v případě, kdy nejde o komunikátový text. Jde-li o artefakty, lze tyto produkty rovněž sbírat a vystavovat. Kultura získává z tohoto úhlu pohledu podobu textového univerza. Tento segment sociálně kulturní reality se pokouší zachytit a popsat kulturní antropologie, dějiny kultury a dějiny jednotlivých funkčních oblastí sociálně kulturní reality, včetně politických dějin společnosti, dějin náboženství, umění nebo vědy. Tato kontextová pozice je také východiskem předkládané studie.

Pokud na kulturu nahlížíme jako na **(III.) produkt lidské komunikace** a v jejím rámci jako na produkt poznávání a interpretace, pak kultura získává podobu sémiotického univerza, které je katalogizováno do podoby jednak symbolických systémů (paradigmatická osa komunikace), jednak systémů mýtů – příběhů (syntagmatická osa komunikace). Paradigmatickou osu těchto systémů zkoumá lingvistika a sémiotika, syntagmatickou osu naratologie.

Pokud na kulturu nahlížíme jako na **(IV.) produkt lidského mentálního jednání**, pak kultura získává podobu faktů-informací katalogizovaných a uspořádávaných v lidské mysli v rámci kognitivních systémů – systémů lidského vědění. Tyto systémy studují kognitivní vědy.¹⁰

Pokud na kulturu nahlížíme jako na **(V.) komunikační prostředí**, pak se kultura jeví jako kooperující, doplňující se, ale také jako soupeřící a vylučující se systémy diskurzů. Tyto systémy jednak ukotvují komunikativní jednání a jeho produkty v konkrétní sociálně kulturní realitě, čili v sociálně kulturním časoprostoru, jednak určují podobu jednotlivých, nově vznikajících sociálně kulturních fenoménů – jednání, produktů nebo faktů.

Komunikativní jednání se odehrává ve funkčních sférách sociálně kulturní reality, v diskurzivních oblastech, a je určeno konkrétními

orig. *Pragmatics of Human Communication*, New York, London, 1967. Přel. B. Zidková a Z. Vybíral.) Vybíral, Zbyněk: *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000.

⁹ Srov. Pavelka, Jiří: Intercultural communication competencies. S. 23-31. In: Josef Hochgerner – Irena Čornejová: *Communication in International R&D Projects. A Perspective from Social Sciences and Humanities*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008.

¹⁰ Srov. Thagard, Paul: *Úvod do kognitivní vědy: Mysl a myšlení*. Praha: Portál, 2001. (Orig. *Mind: Introduction to Cognitive Science*. Cambridge, Mass. – London, England: A Bradford Book, The MIT Press, 1996. Přel. Anton Markoš.)

komunikačními kontexty – diskurzivními poli. Diskurzy se manifestují jako sada obdobně konstruovaných výroků, textů či komunikátů – diskurzivní formace. V diskurzivních formacích se usazují jako konstrukční standardy pravidla komunikativního jednání – diskurzivní řád. Tato pravidla si účastníci komunikace osvojují v situacích, kdy se subjekty komunikace postupně a výběrově seznamují s diskurzivními formacemi.

Diskurzivní řád kontroluje lidské komunikativní jednání. Určuje to, co se může, má a nesmí v daných komunikačních kontextech vyjádřit a sdělit a zprostředkovaně udělat a jakých prostředků se k dosažení stanovených cílů může, má a nesmí použít. Tyto systémy zkoumá diskurzologie,¹¹ tedy disciplína vycházející z poznatků a závěrů výzkumů shrnovaných do oblasti (kritické) diskurzivní analýzy. Diskurzivní analýza představuje dílem metodu sloužící k analýze dat, dílem teoretickou a metodologickou soustavu. Jinak řečeno „obsahuje filozofické premisy týkající se role jazyka v sociálním konstruování světa, teoretické modely, metodologické nástroje a specifické analytické techniky“.¹²

Pokud na kulturu nahlížíme jako na *(VI.) interpretační model* či *nástroj*, pomocí kterého je možné vyložit sociálně kulturní realitu a její segmenty, pak kultura se jeví jako systém informačně referenčních a konceptuálních rámců a interpretačních metod. Tyto systémy poskytují teoreticko-metodologickou oporu pro interpretačně analytické aktivity chápané jako vrcholný projev lidského dorozumívání. O jejich výklad se pokouší metodologie výzkumu kultury.

Pokud na kulturu nahlížíme jako na *(VII.) procesy, děje a jednání lidských komunit*, čili jako na sociálně kulturní dění, pak kultura získává podobu produkčních, distribučních, konzumačních a komunikačních systémů kultury. Tyto propojené a v delším časovém horizontu proměňující se systémy a jejich produkty uspokojují reprodukční a existenční potřeby a požadavky jednotlivců, sociálních skupin i celých komunit. V procesech produkce, distribuce, konzumace a komunikace jako ve vyhraněných formách a rovněž rezultátech komunikativního jednání vznikají a jsou utvářeny jednotlivé sociálně kulturní produkty i kultura jako celek. V těchto procesech vznikají také texty kultury.¹³

Jazyk, jazyková komunikace, jazykové texty a jazykové komunikáty tvoří hlavní a nejdůležitější produkční systém, nástroj interpretace, ale rovněž poznání a konstrukce sociálně kulturní reality. Jazyk, jazyková komunikace, jazykové

¹¹ Diskurzologie není dosud zavedený termín. Pro danou disciplínu se užívá nejčastěji termín teorie diskurzu.

¹² Philips, Nelson – Hardy, Cynthia: *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage Publications, 2002, s. 3.

¹³ Jeden z těchto produkčních systémů, literární dorozumívání, jsem se pokusil popsat v monografii *Předpoklady literárního dorozumívání*. Brno: Masarykova univerzita, fakulta filozofická, 1998. 320 stran.

texty a jazykové komunikáty umožňují „číst“ a interpretovat přírodní i kulturní produkty a procesy, které jsou nezbytné k existenci a reprodukci lidských společenství. Dokáží „číst“ a interpretovat také jazykové i nejazykové komunikační procesy a produkty. Jazyk představuje základní a nepostradatelný nástroj, který umožňuje chápat lidský svět jako soubor sociálně kulturních textů a kulturu jako systém symbolů a kódů.

4. Východiska komunikačně pragmatického konceptu textů kultury

4.1 Produkční základy lidské kultury

Produkčním základem lidské kultury jsou procesy, akce a činnosti, které podnikají příslušníci jednotlivých lidských společenství. Lidská kultura je vytvářena v procesech lidského komunikativního jednání. Vzniká, děje se a trvá současně ve třech propojených, vzájemně se podmiňujících, ale v ontologicky diametrálně odlišných oblastech – v oblasti sociálního, komunikačního a mentálního jednání. Jednotlivá společenství si na daném komunikativním základě budují a utvářejí pravidla vlastního chování, jejichž finálním produktem je kultura.

4.2 Komunikace s životním prostředím jako okno do textového univerza

Život na planetě Země je podmíněn a umožněn schopností jednotlivých organismů reagovat na své životní prostředí, na jeho stavy, podněty a proměny, které na jedné straně jeho individuální existenci a druhovou reprodukci ohrožují, na druhé straně umožňují. Jde o schopnost živých organismů zorientovat se v těch segmentech planetární reality, které jsou pro jeho individuální a druhovou existenci nezbytné. Součástí životního prostředí jednotlivých organismů jsou také příslušníci vlastního druhu a druhová společenství.

Živé organismy disponují geneticky danou, více či méně rozvinutou schopností dorozumívat se se svým životním prostředím. Dokáží vyčlenit a vyhodnotit stavy, podněty a proměny životního prostředí. Dokáží načíst informace obsažené v jednotlivých textech životního prostředí a využít je ve svůj prospěch. Jde o vývojově primární a konstrukčně elementární formu komunikace, o **orientační komunikaci**.

Pomocí orientační komunikace lze nahlédnout do textového univerza. Svět nazíraný z její perspektivy se jeví jako knihovna textů. Každý jednotlivý živočišný druh má v této knihovně k dispozici vlastní sadu textů, které je s to registrovat a číst.

4.3 Senzorium – kontaktní zóna mezi organismem a jeho vnějším prostředím

Podoba světa živých organismů je formována – použijeme-li výraz a koncept S. Lema – jejich senzoriem.¹⁴ Sensorium tvoří orgány, pomocí nichž živé organismy registrují vnější prostředí a jeho proměny. Sensorium představuje jednu z podstatných dispozic živých organismů. Je jakousi kontaktní zónou, rozhraním mezi organismem a životním prostředím. Sensorium reprezentuje elementární vlastnost živých organismů zakládající jejich komunikaci s prostředím (orientační komunikaci) a ovlivňující jejich chování.¹⁵

Sensorium je funkčně orientovaným systémem určeným prostředím, ve kterém daný přírodní druh žije. U vyšších živočichů získává podobu více nebo méně autonomních smyslových orgánů. Základní otázkou v daných souvislostech je, co z reality předmětného světa se v důsledku sensorických potencií dostává do lidské mysli a co v důsledku sensorických bariér se naopak ocitá mimo dosah lidského vnímání.¹⁶

Lidské sensorium tvoří pět smyslových orgánů: zrak, sluch, čich, chuť a hmat. Není jisté, zdali tato tradiční klasifikace je úplná¹⁷ a zdali koncept lidského sensoria není racionální projekce jednostranně interpretující lidské vnímání. Pro účely tohoto příspěvku je nicméně dané východisko dostačující.

To, co lidské sensorium vnímá a čte, jsou **texty**. To, co z textu načte, jsou v první fázi počitky a vjemy. Na některé vjemy lidský organismus reaguje bezprostředně, instinktivně, např. na „vysokou“ teplotu anebo ztrátu rovnováhy. Lidský organismus ovšem vjemy a počitky dále zpracovává – odhaluje **informace** obsažené v textech (v počitcích a vjemech). Tyto informace uspořádává, vyhodnocuje a interpretuje, přičemž produktem těchto procesů jsou významy a koncepty. Produktem interpretace na syntagmatické ose jsou komunikátové, interpretační texty nesoucí sdělení, na paradigmatické ose je to sémiotické univerzum.

Samotné smyslové vnímání textů představuje dílem výchozí formu interpretace životního prostředí, dílem konstrukci této reality. Jde o složitý proces, který se děje na řadě úrovní lidské mysli a kterým se zabývá zejména gnoseologie, metodologie věd, fyziologie a psychiatrie, psychologie vnímání a

¹⁴ Srov. Lem, Stanisław: *Kyberáda. Bajky kybernetického věku*. Praha: Československý spisovatel, 1983. (Polský orig. *Cyberáda*, 1965. Přel. František Jungwirth.)

¹⁵ V rámci jednoho přírodního druhu existují rozdíly v sensorických dispozicích, které jedince zařazují mezi šampiony, anebo mezi průměrné či outsidersy. Podmiňují délku života, reprodukční úspěšnost i adaptační schopnosti jednotlivého organismu. Potence sensoria jednotlivců se rovněž mění vzhledem k jejich momentální kondici organismu a věku.

¹⁶ Lom světla (refrakce) je odlišný v různém optickém prostředí, což dokládá např. pohled na rovnou tyč vyčnívající z vody. Rovnou tyč vidíme jako zlomenou. Odlišný lom světla způsobuje, že objekty (např. ryby), které vidíme ve vodě, se fakticky nacházejí na jiném místě, než na kterém je vidíme. Záporný lom světla, kterého lze dosáhnout u nanomateriálů, může dokonce způsobit, že dané objekty budou neviditelné.

¹⁷ Jako relevantní smyslové potence je možné uvést např. smysl pro rovnováhu a smysl pro orientaci v prostoru. Na rozhraní smyslových, racionálních a iracionálních potencií se ocitá intuice a předtuchy.

kybernetika. Vnímané texty tedy nejsou konstrukce pouze senzoria, tedy lidského vnímání, ale také dalších mentálních aktivit, včetně poznávání. Vnímané texty jsou naopak výsledkem koordinovaných konstrukčních aktivit, které probíhají současně v procesech lidského mentálního, komunikačního i sociálního jednání.

Text v předkládaném pojetí je podstatně širší, než jak jej prezentuje např. generativní gramatika N. Chomského,¹⁸ textová gramatika T. A. van Dijka¹⁹ anebo matematicky fundované teorie textů M. Benseho.²⁰ Je to dáno tím, že text v předkládaném pojetí se nevztahuje pouze k jazykové realitě, tedy jazykovým znakům, jazykovým strukturám a systémům, ale také k jiným, nejazykovým znakovým textům a dále textům nekomunikátovým, které nejsou určeny ke komunikaci, a tedy nejsou složeny ze znaků.

Z uvedených důvodů text v předkládaném pojetí rovněž přesahuje pojetí „textu“, který ve své monografii pojednávající o románu formulovala J. Kristevová.²¹ Autorka zde „text“ chápe ve významu (románové) dílo (*écriture – rukopis*). Na druhé straně ovšem pojetí textu, které zde nabízím, je vzhledem k tomuto pojetí užší, neboť nezahrnuje mediované obsahy, čili tento „text“ nezahrnuje komunikáty jako produkty komunikačních aktivit.

5. Základní oblasti textového univerza

5.1 Cesta směřující k vymezení a stratifikaci textového univerza

Přírodní životní prostředí je možné z hlediska orientační komunikace chápat jako systém tvořený množstvím vzájemně propojených a měnících se textů. Lidé – na rozdíl od jiných živočišných druhů – se vyznačují agresivním vztahem vůči svému přírodnímu životnímu prostředí. Lidé nejenže v přírodě žijí, ale také ji soustavně mění. Lidé si své vlastní životní prostředí konstruují v procesech komunikativního jednání, které fungují jako základní produkční systémy kultury. Procesy, ve kterých si budují své vlastní životní prostředí, pravidla této činnosti, jejich produkty i samotné toto prostředí, tvoří lidskou kulturu.

Existuje řada způsobů jak vymežit oblast textového univerza. V následující části svého příspěvku využiji jednu z těchto možností. Nástrojem, pomocí kterého se snažím danou oblast vymežit a vnitřně stratifikovat, jsou bipolární atributy. Bipolarita a dualismus představují zřejmě nejobecnější

¹⁸ Chomsky, Noam: *Syntaktické struktury. Logický základ teorie jazyka. O pojmu „gramatické pravidlo“*. Praha: Academia, 1966. (Orig. *Syntactic Structures*, 1957; *The Logical Basis of Linguistic Theory*, 1964; *On the Notion "Rule of Grammar"*, 1961. Přel. Zdeněk Hlavsa, František Daneš a Eva Benešová.)

¹⁹ Dijk, Teun van: *Some Aspects of Text Grammars*. The Hague: Mouton, 1972.

²⁰ Bense, Max: *Teorie textů*. Praha: Odeon, 1967. (Orig. *Theorie der Texte*, 1962. Přel. Bohumila Grögerová a Josef Hiršal.)

²¹ Kristeva, Julie: *Le text du roman: Approche sémiologique d'une structure discursive transformationnelle*. The Hague – Paris, Mouton 1979.

interpretační nástroj a konstrukční princip lidské kultury. „Dualismus představuje charakteristický princip lidské interpretace přírodní a sociálně kulturní reality, který vnímá fungování velkých celků jako pole střetávajících se a vzájemně se vylučujících dichotomických protikladů. Jde zřejmě nejen o interpretační nástroj či model, ale i vývojové tendence, anebo dokonce konstrukční princip daných typů realit.“²² Výsledky tohoto pokusu shrnuji v tabulce *Základní stratifikace textového univerza*, začleněné na závěr studie jako příloha.

5.2 Texty a textové univerzum

Texty nepředstavují izolované složky, ale více nebo méně korespondují s řádem přírodní, předmětné a sociálně kulturní reality.²³ Texty zakládají textové univerzum. **Textové univerzum** je reálným, neustále se proměňujícím archivem i smetištěm lidských kultur. Texty jsou konkrétním komunitám a jejich členům aktuálně či potenciálně, krátkodobě či dlouhodobě k dispozici, a to bez ohledu na skutečnost, zdali tyto komunity byly producenty těchto textů, anebo zdali je vytvořily komunity ve více nebo méně vzdálených kulturních časoprostorech.

Podstatnou vlastností textů je, že jsou konzumentům k dispozici jako smyslově vnímatelné fenomény. Dalším podstatným atributem je, že „čtenáři“ těmto textům rozumějí. Textové univerzum tvoří to, co lidé v daném okamžiku v rámci smyslově vnímatelné reality vyčlení jako funkčně relativně autonomní celky, anebo – jinak řečeno – co umí, co se naučili a co dokáží přečíst. Nepodstatné v daných souvislostech je, že způsob segmentace sociálně kulturní reality prostřednictvím textů se v průběhu času mění a že se v jednom časoprostoru mění rovněž v závislosti na konkrétních typech publika i na konkrétních „čtenářích“.

5.3 Texty přírody, kosmu a kultury – prostupující se a prolínající se oblasti textového univerza

Textové univerzum lze pomocí polarizačních bipolárních atributů rozčlenit na dvě základní oblasti – jednak na oblast textů přírodních (popř. kosmických), jednak na oblast textů kulturních. I když se na první pohled může zdát, že jde o dvě odlišné, striktně oddělitelné produkční oblasti, rozdíly mezi přírodními a kulturními texty nejsou propastné, oblasti textového univerza se naopak prostupují a prolínají.

²² Pavelka, Jiří: Tradicionalismus a modernismus v literatuře a umění. In Marta Kerul'ová, ed.: *Slovo – obraz – zvuk I. Duchovný rozmer súčasnej kultúry*. Literárnovedné štúdie. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta: Nitra, 2008, s. 87-88.

²³ V tomto kontextu se inspiroji zejména zkušenostmi a poznatky paleoantropologie, archeologie, etologie, sociální a kulturní antropologie, sémiotiky, literární vědy, sociologie, kognitivních věd a kulturních a mediálních studií.

Rozčlenění textového univerza na **texty přírody**, event. **kosmu** a **texty kultury** má své opodstatnění pouze vzhledem k autonomii oblastí přírody, kosmu a kultury jako produkčních systémů. Nemá však své odůvodnění vzhledem k produkčnímu systému, který texty fakticky produkuje. Nejen kulturní, ale také přírodní a kosmické texty jsou vždy fundovány a determinovány kulturně, nikoli výlučně přírodními a kosmickými procesy. Podoba textů přírody a kosmu je určována lidským věděním uspořádaným do podoby kognitivních systémů.

Vnímat lze obrovské množství skutečností. Za ohraničený, koherentní přírodní či kosmický text však bývá považováno především to, co u komunikujících subjektů má podporu v oblastech vědění čili v hermeneutickém předrozumění.²⁴ Přírodní a kosmické texty jsou totiž vždy utvářeny také prostřednictvím kulturních produkčních systémů na úrovni mentálního jednání a jejich produktů – konceptů. Ty podávají návod, co je možné jako text vymezit, vnímat a následně, jak má a může být tento text (např. zatmění slunce, putování měsíce po obloze, zahřmění hromu, narození anebo smrt) čten.

Není třeba zdůrazňovat, že existuje velké množství odporujících si způsobů segmentace světa přírody či kosmu na texty a jejich výkladů, a to nejen mezi mytologickými, náboženskými, filozofickými, uměleckými a vědeckými interpretačními modely navzájem, ale také v rámci těchto jednotlivých produkčních oblastí. Komparativní religionistika, stejně jako dějiny vědy v tomto ohledu přinášejí doklady o textové disparitnosti lidského světa a textového univerza.

5.4 Tři oblasti textů kultury – sociální, materiální kulturní a mediální texty

Texty kultury v pojetí, které se v této studii pokouším objasnit a obhájit, jsou jednoznačně ukotveny v produkčních systémech kultury. Jde o produkty lidského komunikativního jednání. Samotné texty kultury lze dále rozčlenit do tří základních oblastí – do oblastí textů sociálních, materiálních kulturních a mediálních.

Sociální texty odrážejí složitou a nepřehlednou oblast sociálního jednání. Spadají do oblasti **sociální reality**. Tuto oblast lze velmi obtížně hierarchizovat a členit na jednotlivé texty, neboť mají podobu probíhajících procesů, které fakticky existují pouze v okamžiku, kdy probíhají. Obtížné je mimo jiné stanovit jejich hranice i počátek a konec jejich trvání.

Materiální kulturní texty jsou produktem sociálního jednání. Obdobně jako texty-produkty přírody a kosmu představují skutečnosti nezbytné k zachování existence lidských komunit. Spadají do oblasti **materiální kultury**. Do oblasti materiálních kulturních textů patří např. pokrmy, nápoje, oděvy,

²⁴ Srov. Hroch, Jaroslav: *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. Brno: Masarykova univerzita – Georgetown, 1997.

obuv, nástroje, zbraně, šperky, mobiliář, stroje, technické dopravní prostředky, přístroje, stavby, parky, zahrady, veřejné a soukromé prostory, urbanistické areály.

Mediální texty a jejich nositelé **komunikační a paměťová média** jsou produktem komunikačního jednání. Slouží primárně ke komunikačním účelům, ke komunikaci mezi komunikačními subjekty. Média se stávají nositeli mediovaných obsahů prostřednictvím mediálních textů, což je nejlépe zřejmé na komunikačních médiích typu telefon, rozhlas, televize nebo internet. Paměťová média typu gramofonová deska nebo DVD sama o sobě žádnou komunikaci nezprostředkovávají. Mediální texty tedy představují součást a podmínku existence a tvorby finálních produktů komunikace – **komunikátů**, přičemž oblast komunikátů zakládá **sémiotické univerzum**.

Sociální a materiální kulturní texty, a rovněž přírodní a kosmické texty, i když nespádají do oblastí komunikátových textů, mají informační hodnotu, vstupují-li do procesů orientační komunikace. Stávají-li se objektem této elementární komunikační formy, přijímají informační a následně symbolické funkce. Do oblasti komunikátů vstupují až za předpokladu, že jsou reprodukovány a zachyceny prostřednictvím mediálních textů.

6. Stratifikace textového univerza prostřednictvím bipolárních atributů

6.1 Univerzální bipolární atributy textového univerza

6.1.1 Limity bipolárních atributů jako klasifikačních kritérií

Texty sociální, materiální kulturní a mediální spolu s texty přírodními a kosmickými tvoří textové univerzum. Zcela zásadní význam pro klasifikaci textového univerza sehrávají bipolární atributy. Otázkou je, kolik celkově těchto atributů existuje a kolik atributů je nezbytně nutných při stratifikaci textového univerza. Další otevřenou otázkou je, jakou mírou obecnosti se vyznačují a v jakých oblastech textového univerza se uplatňují.

V následujících pasážích této kapitoly podám výčet těchto atributů. Objevoval jsem je jednak v mediálních produktech, které jsem analyzoval a interpretoval, jednak v odborné literatuře, která se pokouší klasifikovat oblast mediálních produktů. Nejdříve se budu věnovat atributům platným univerzálně v celé oblasti textového univerza.

6.1.2 Komunikátové a nekomunikátové texty

Zásadní význam pro stratifikaci textového univerza sehrává skutečnost, zdali texty spadají do oblasti komunikátů, tedy produktů určených ke komunikaci, anebo nespádají. V daném případě jde o atribut prezence či absence komunikátové orientace. Ten člení textové univerzum na (1.1/) **texty komunikátové** a na (1.2/) **texty nekomunikátové**. Hranice komunikátových textů je totožná s hranicemi mediálních textů (viz dále).

Dalšími obecnými klasifikačními atributy textového univerza je délka trvání či existence textů (2/), skutečnost, zdali texty jsou přenosné (3.1/), anebo nepřenositelné (3.2/) a zdali mají statickou podobu produktů (4.1/), anebo dynamickou podobu procesů (4.2/). Posledními bipolárními atributy této řady rozčleňují textové univerzum na individuální texty (5.1/), anebo texty, které mají sériovou podobu (5.2/).

6.1.3 Krátkodobé a trvanlivé texty

Délka existence textů rozčleňuje univerzum na (2.1/) **texty krátkodobé** a (2.3/) **trvanlivé**. V tomto případě jde ovšem o poněkud vágní klasifikační kritérium, neboť neumožňuje přesně stanovit, co znamená krátká a co dlouhá trvanlivost. Přesněji řečeno je obtížné stanovit hranici trvání textů, která rozděluje textové univerzum na krátkodobé a trvanlivé texty.

Délka existence nejtrvanlivějších textů kosmu či přírody přesahuje miliardy, popř. stovky miliónů let. U materiálních kulturních textů jde o desítky tisíc let, u některých mediálních textů o tisíce let, zatímco u jiných mediálních textů a u sociálních textů se nejnižší hranice jejich existence blíží jedné vteřině. To je důvod, proč v tomto případě byla jako nárazníková zóna stanovena přechodná poloha (2.2/) středně trvanlivé texty.

6.1.4 Movité a nemovité texty

Další atribut člení textové univerzum na (3.1/) **texty movité** a (3.2/) **texty nemovité**.²⁵ Tento atribut určuje, zdali si tyto texty může člověk přenášet v čase a prostoru. Texty-procesy, ať již přírodní, kosmické, sociální nebo komunikační, jsou vždy časoprostorově pevně ukotveny. Nelze je přenášet, jsou nemovité. Nemovité jsou dále všechny kosmické a některé velké, krajinné přírodní texty-produkty (např. obloha, hory, lesy, louky, řeky, moře) a některé rozsahem velké materiální kulturní texty (např. stavby, areály, zahrady, parky, pole). Movité naopak jsou některé drobné přírodní texty-produkty (např. hlína, kameny, rostliny, části stromů) a většina materiálních kulturních textů. Movité texty lze přemisťovat, a také shromažďovat a sbírat.

Složitější situace je u komunikátových textů jako produktů komunikačního jednání. Komunikátové texty – na rozdíl od textů nekomunikátových, které vymezuje orientační komunikace – jsou vázány na „vyšší“ formy komunikace, na komunikaci interpersonální, skupinovou, meziskupinovou, institucionální (firemní), veřejnou, masovou a síťovou.

Komunikátové texty jsou generovány zcela odlišným způsobem než texty nekomunikátové, podle pravidel komunikačních produkčních systémů. Spjatý jsou jak s médii jako komunikačními nástroji (komunikační média) a jako paměťovými databázemi (paměťová média), tak s mediovanými obsahy

²⁵ Při volbě terminologie jsem se inspiroval právní terminologií, kategoriemi movitý a nemovitý majetek.

(komunikáty). Komunikátové texty jsou dále formátovány podle komunikačních kódů (gramatiky znakových systémů), kulturních kódů (gramatiky kulturních systémů), vzhledem k epistemologii médií a komunikačních systémů²⁶ a v závislosti na komunikačních kontextech či diskurzích a komunikačních subjektech a jejich komunikačních kompetencích (gramatika komunikačního jednání).

Paměťová média jsou v některých případech konstruována tak, že komunikujícím subjektům dávají možnost přenášet je v prostoru a čase, v jiných případech k tomu tato média nejsou uzpůsobena. Je tedy přesnější hovořit o přenosnosti paměťových médií, která jsou nositeli mediálních textů v čase a prostoru, než o přenosnosti mediálních textů.

Podstatou všech paměťových médií je, že fixují mediální texty. A pokud vstoupí do komunikačních procesů a fungují současně jako komunikační média, mediované obsahy přenášejí prostřednictvím těchto textů. Tam, kde dochází ke ztotožnění paměťového média a mediálního textu, není tento přenos možný. To je případ tzv. primárních médií, kde médiem i textem je lidské tělo a jeho projevy (např. gesticko-mimická etuda, promluva, zpěv). Primární média jsou nemovitá. Nemovitá jsou rovněž terciální (elektronická) média, u kterých nedošlo k odlišení paměťových médií a mediálních textů, což je případ telefonního hovoru nebo rozhlasového a televizního vysílání.

Za movitá je naopak možné označit všechna rukopisná a tištěná (paměťová) média (např. dopis, kniha, noviny) a digitální (paměťová) média (např. CD ROM, DVD, SMS, e-mailová pošta). Movitá jsou i některá elektronická (paměťová) média, např. gramofonová deska, filmová a magnetofonová páska nebo videokazeta.

Komunikační médium analogový telefon a jeho paměťové médium telefonní rozhovor je nepřenosné v prostoru a čase. Je tedy nemovitým médiem. Vytvářet a přenášet paměťová média lze naopak u všech typů digitálních médií. Komunikační médium digitální telefon (mobil) a jeho paměťové médium mobilní rozhovor je možné zaznamenat a uchovat v digitální podobě a přenést v prostoru a čase. Jde tedy o movité médium.

6.1.5 Statické a dynamické texty

Dalším univerzálním atributem je státnost či dynamika textů, které textové univerzum člení na (4.1/) **statické texty** a (4.2/) **dynamické texty**. Tyto bipolární atributy člení textové univerzum do dvou skupin, a to jak na úrovni přírodních a kosmických textů, tak i na úrovni kulturních textů. Přírodní a

²⁶ Srov. Postman, Neil: *Ubavit se k smrti. Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Praha: Mladá fronta, 1999, kapitola Média jako epistemologie, s. 11-37. (Orig. *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York: Viking Penguin, 1985. Přeložila Irena Reifová.)

kosmické texty člení na procesuální **přírodní a kosmické texty-procesy** a na produktové **přírodní a kosmické texty-produkty**.

Pomocí těchto bipolárních atributů se texty kultury dělí na dynamické procesuální **sociální texty-činnosti** a na statické, produktové **materiální kulturní texty**, neboli **artefakty**. Třetí základní forma kulturních textů, mediální texty, lze pomocí těchto atributů rozčlenit rovněž do dvou oblastí, na **statické mediální texty** (výtvarné, tiskové, fotografické, statické síťové) a **dynamické mediální texty** (gestické, mimické, lokomoční, mluvní, filmové, rozhlasové, televizní, procesuální síťové).

6.1.6 Singulární a sériové texty

Roli univerzálního atributu plní dále četnost textů. Pokud text má podobu jedinečného, popř. originálního produktu či jedinečné činnosti, jde o (5.1/) **texty singulární**, pokud se texty vyskytují v „množném čísle“, v sériích, mají podobu skupiny obdobně zkonstruovaných, ne-li identických textů, jde o (5.2/) **texty sériové**.

Přírodní a kosmické texty jsou vždy singulární, obdobně jako řada kulturních textů a v jejich rámci většina sociálních textů-činností. Materiální kulturní texty mají naopak většinou sériovou podobu (např. sériové stavby), i když se mohou prezentovat také jako texty singulární (např. individuální stavby). U mediálních textů, anebo přesněji řečeno u paměťových médií a s nimi spjatých mediálních textů jsou hojné jak singulární texty (např. promluvy, divadelní, hudební, výtvarná díla, živé rozhlasové a televizní vysílání), tak sériové texty (např. knihy, filmové, gramofonové, video nebo DVD nahrávky).

6.2 Bipolární atributy vymezující oblast materiálních kulturních textů a mediálních textů – originální texty a texty replikované

V jednotlivých základních oblastech textového univerza se uplatňují další bipolární atributy, které plní stratifikační funkci, ale které již nemají univerzální charakter, neboť se uplatňují pouze v rámci jednotlivých oblastí textů kultury. V oblasti materiálních kulturních textů a mediálních textů sehrává důležitou roli skutečnost, zdali jde o text původní, autentický, výchozí či zdrojový – (6.1/) **texty originální**, anebo text napodobující originál – (6.2/) **texty replikované**. Do této skupiny patří také texty skrývající svůj pravý původ, tedy texty podvržené.²⁷

6.3 Bipolární atributy vymezující oblast mediálních textů

Nejzajímavější oblastí textového univerza jsou mediální texty. Pouze v této oblasti se prosazují specifické bipolární atributy vymezující mj. (7.1/)

²⁷ Shrnutí bipolárních atributů platných pro oblast celého textového univerza a výše uvedené bipolární atributy platné pouze pro oblast materiálních kulturních textů a mediálních textů zachycuje *Základní stratifikace textového univerza* zařazená na závěr studie.

diskrétní texty a (7.2/) nediskrétní texty, (8.1/) homogenní texty a (8.2/) heterogenní texty, (9.1/) lineární texty a (9.2/) nelineární texty, (10.1/) koherentní texty a (10.2 /) nekoherentní texty, (11.1/) otevřené texty a (11.2/) uzavřené texty, (12.1/) narativní texty a (12.2/) nenarativní texty anebo (13.1/) texty z oblasti umělecké komunikace a (13.2/) texty z jiných komunikačních oblastí než umění. Daný výčet je pracovní. Výkladu této problematiky jsem se věnoval na jiném místě.²⁸

7. Závěr

Texty představují klíčovou kategorii lidského světa. Je dokonce velmi pravděpodobné, že stály na samém počátku antropogeneze člověka jako její společník a svědek. Ocitají se v roli hrdiny, na jehož ramenech spočívá lidský svět.

Dějiny lidského vědění a poznávání názorně dokumentují konvencionálnost procesu dorozumívání se komunit se svým životním prostředím. Ukazují způsob, jakým je nepřehledný celek lidského světa segmentován na jednotlivé „srozumitelné“ texty, čili způsob, jakým je organizován a hierarchizován. Jde o procesy odhalování řádu a udělování smyslu životnímu prostředí a lidskému světu vůbec. Existence jednotlivce, komunit i celého lidského rodu je garantována právě jejich schopností pojímat svět jako posloupnost a sadu více nebo méně uspořádaných textů.

Texty představují vydělitelné celky – segmenty lidského životního prostředí čili sociálně kulturní reality. Textem v rámci této studie označuji ty fenomény lidského světa, které jsou v dosahu lidských smyslových orgánů a kterým člověk pomocí jistých pravidel a procedur (kódů) přiděluje význam a smysl. Jejich základní vlastností je skutečnost, že jsou smyslově vnímatelné a že je možné jim následně (pomocí časoprostorově určených kódů a interpretačních modelů) rozumět. Podstatný je fakt smyslového vnímání, nikoli skutečnost, zdali a jak dochází k dorozumívání se s tímto textem v konkrétních procesech komunikace, v rámci jednotlivých kulturních oblastí a v odlišných okamžicích dějinného vývoje.

Hlavním polem výzkumu kultury jsou pak ty texty, které člověk a jeho komunity vytvořili jako artefakty, tedy produkty, které lze vlastnit, sbírat a archivovat, a které tudíž mohou lidé číst a se kterými mohou komunikovat v odlišných časech a – pokud jde o artefakty mobilní – i v odlišných prostorech.

Množina textů kultury je rozsáhlá, různorodá a členitá a navíc mnohé jednotlivé texty nemají pevné hranice a vzájemně se prostupují. Z těchto, ale také dalších důvodů celou tuto množinu textů nelze zobrazit jako funkčně integrovanou a hierarchizovanou strukturu. Identifikovat lze pouze její atributy, konstrukční osy, roviny a oblasti.

²⁸ Viz poznámku č. 2.

Texty představují jednu z rovin či složek sociálně kulturní reality. Vyznačují se komunikačními potencemi, neboť se stávají – pokud vstupují do komunikačních procesů – nositeli informací. Podobu nekomunikátového, anebo komunikátového textu (a komunikátu) získávají až v kontaktu s lidskou myslí, v procesech lidského dorozumívání.

Teorie textů v daných souvislostech má širší záběr, než jak ji vymezují jednotlivé vědní disciplíny. Zkoumá všechny druhy textů vstupující do komunikace. Přesahuje rámec tradičních disciplín zabývajících se texty. Nezabývá se pouze „mluvenými texty“ (jako folkloristika), „literárními texty“ (jako klasická filologie, textologie, textová lingvistika, literární věda), „uměleckými texty“ (jako teorie a dějiny umění, estetika, filozofie umění), „mediálními texty“ (jako mediologie) anebo „komunikačními texty“ (jako teorie informace, počítačové vědy), ale rovněž texty materiální kultury (jako kulturní antropologie, teorie a dějiny architektury), sociálními texty – lidskými činnostmi (jako sociologie) a texty přírody (jako přírodní vědy).

Prominentní postavení v rámci textového univerza sehrávají mediální texty, tzn. ty texty, které jsou určeny ke komunikaci. Exkluzivita mediálních textů spočívá v tom, že fungují jako nástroje, které organizují lidské mentální, komunikační i sociální jednání, i jako fortifikační val vzdorující proměnlivosti a pomíjivosti kulturních fenoménů. Pomocí nich člověk nejen reflektuje, kontroluje a řídí, ale také konstruuje sebe sama jako sociálně kulturní bytost, své postavení ve světě, ale i samotný svět, ve kterém žije.

Hlavní a rovněž exkluzivní a specifickou funkcí mediálních textů je, že propojují tři základní, komplementární a vzájemně podmíněné složky lidského komunikativního jednání – jednání mentální, komunikační a sociální. Jsou základní nosnou konstrukcí lidského světa i klíčem, který odemyká brány do říše lidského vědění a lidských kultur. Mediální texty fungují jako mosty mezi lidskou myslí a vnějším světem, mezi jednotlivými lidmi i mezi více či méně vzdálenými komunitami. Mediální texty jsou hlavním nástrojem odborné a interkulturní komunikace²⁹ jako dialogu mezi kulturami a často jediným svědkem aktivit jednotlivců, sociálních skupin i komunit a archivem jejich kultur.

Dialog zakládají mediální texty. Řečeno slovy V. Flusssera: „Každý dialog lze považovat za sérii diskurzů zaměřených na výměnu. A každý diskurz je možné chápat za část dialogu.“³⁰ Dialog je cesta dlážděná mediálními texty. Je možné ji pokládat za metodu, která spojuje a syntetizuje informace, jednotlivce i kultury.

²⁹ Srov. Pospíšil, Ivo: Několik úvah o dialogu obecně, o dialogu kultur zvláště a jejich místě v literární vědě. S. 4-11. In P., I.: *Střední Evropa a Slované. Problémy a osobnosti*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2006. Pavelka, Jiří: Literární teorie jako dialog. *Scriptum*, duben 1997, č. 22, Příloha, s. 191-198.

³⁰ Flusser, Vilém: *Komunikógia*. Bratislava : Média Institut, 2002, s. 13.

Příloha

Základní stratifikace textového univerza

	TEXTOVÉ UNIVERZUM				
	texty přírody a kosmu		texty kultury		
Klasifikační bipolární atributy textového univerza	přírodní a kosmické texty-procesy	přírodní a kosmické texty-produkty	sociální texty-činnosti	materiální kulturní texty – artefakty	mediální texty
1.1/ Nekomunikátové texty	A	A	A	A	N
1.2/ Komunikátové texty	N	N	N	N	A
2.1/ Krátkodobé texty	A	N/A	A	A	A
2.2/ Středně trvanlivé texty	N	A	A	A	A
2/3 Trvanlivé texty	N	A	N	A	A
3.1/ Movité texty	N	A	N	A	A
3.2/ Nemovité texty	A	N	A	N	N
4.1/ Statické texty	N	A	N	A	A
4.2/ Dynamické texty	A	N	A	N	A
5.1/ Singulární texty	A	A	A	A	A
5.2/ Sériové texty	N	N	A	A	A
6.1/ Originální texty				A	A
6.2/ Replikované texty				A	A

Poznámka:

A = přítomnost atributu

N = nepřítomnost atributu

Literatura

Bense, Max: *Teorie textů*. Praha: Odeon, 1967. (Orig. *Theorie der Texte*, 1962. Přel. Bohumila Grögerová a Josef Hiršal.)

Berger, Peter I. – Luckman, Thomas: *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a svobody, 1999. (Orig. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Doubleday, 1966. Přel. Jiří Svoboda.)

Dijk, Teun van: *Some Aspects of Text Grammars*. The Hague: Mouton, 1972.

Chomsky, Noam: *Syntaktické struktury. Logický základ teorie jazyka. O pojmu „gramatické pravidlo“*. Praha: Academia, 1966. (Orig. *Syntactic Structures*,

1957; *The Logical Basis of Linguistic Theory*, 1964; *On the Notion "Rule of Grammar"*, 1961. Přel. Zdeněk Hlavsa, František Daneš a Eva Benešová.)

Flusser, Vilém: *Komunikológia*. Bratislava: Mediálny inštitut, 2002. (Něm. orig. *Komunikologie*. Mannheim: Bollmann Verlag, 1996. Přel. Alma Münzová.)

Hroch, Jaroslav: *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. Brno: Masarykova univerzita – Georgetown, 1997.

Kristeva, Julie: *Le text du roman: Approche sémiologique d'une structure discursive transformationnelle*. The Hague – Paris: Mouton 1979.

Lem, Stanisław: *Kyberiáda. Bajky kybernetického věku*. Praha: Československý spisovatel, 1983. (Polský orig. *Cyberiada*, 1965. Přel. František Jungwirth.)

Pavelka, Jiří: *Předpoklady literárního dorozumívání*. Brno: Masarykova univerzita, fakulta filozofická, 1998. 320 stran.

Pavelka, Jiří: The Human "World" as a Fairy Tale for Good and Bad Children. In: *S – European Journal for Semiotic Studies. Revue Européenne d'Études Sémiotiques. Europäische Zeitschrift für Semiotische Studien. Czech & Slovak Semiotics*. Wien – Barcelona – Budapest – Perpignan 1992, Vol. 4 – 4, s. 735-744.

Pavelka, Jiří: Intercultural communication competencies. S. 23-31. In: Josef Hochgerner – Irena Čornejová: *Communication in International R&D Projects. A Perspective from Social Sciences and Humanities*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2008.

Pavelka, Jiří: Literární teorie jako dialog. *Scriptum*, duben 1997, č. 22, Příloha, s. 191-198.

Pavelka, Jiří: Místo vědy v produkčních systémech kultury. S. 309-317. In *Veda, médiá a politika*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2008.

Pavelka, Jiří: Tradicionalismus a modernismus v literatuře a umění. S. 78-90. In Marta Kerul'ová, ed.: *Slovo – obraz – zvuk I. Duchovný rozmer súčasnej kultúry. Literárnovedné štúdie*. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta: Nitra, 2008.

Philips, Nelson – Hardy, Cynthia: *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage Publications, 2002.

Pospíšil, Ivo: Několik úvah o dialogu obecně, o dialogu kultur zvláště a jejich místě v literární vědě. S. 4-11. In I. P.: *Střední Evropa a Slované. Problémy a osobnosti*. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2006.

Postman, Neil: *Ubavit se k smrti. Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Praha: Mladá fronta, 1999. (Orig. *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York: Viking Penguin, 1985. Přeložila Irena Reifová.)

Rorty, Richard M., ed.: *The linguistic turn: Essays in Philosophical Method*. Chicago – London: Chicago University Press, 1967, New edition edition 1992.

Thagard, Paul: *Úvod do kognitivní vědy: Mysl a myšlení*. Praha: Portál, 2001. (Orig. *Mind: Introduction to Cognitive Science*. Cambridge, Mass. – London, England: A Bradford Book, The MIT Press, 1996. Přel. Anton Markoš.)

Watzlawick, Paul – Bavelas, Janet Beavin – Jackson, Don D.: *Pragmatika lidské komunikace: Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. Hradec Králové: Konfrontace, 1999. (Angl. orig. *Pragmatics of Human Communication*, New York, London, 1967. Přel. B. Zídková a Z. Vybíral.)

Vybíral, Zbyněk: *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000.

Kontaktní údaje o autorovi

Doc. PhDr. Jiří Pavelka, CSc.

Katedra mediálních studií a žurnalistiky

Fakulta sociálních studií

Masarykova univerzita

Joštova 10

602 00 Brno

Česká republika

Tel: +420 549 49 5792, +420 737 83 84 30

Fax: +420 549 49 1920

E-mail: pavelka@fss.muni.cz